

un cor que tan *fortment* impresa / la imatge du de la desconeguda» (*Enric d'Ofterdingen*, O. C. Perenne I, 591).

Fortificar [Llull]: «tota hora que sies temptat per accidia --- guarda en qual virtut te tempta pus fortment lo demoni --- e enforxeix aquella --- donant a la virtut --- la primera intenció e a les altres virtuts ab que la vols *fortificar*, la segona» (P. e S. *Intenció*, 344.5, 345.1f.); L. d'Aversó, *Torc.*; com a terme poliorcètic, S. xvii [«munio, obvallo», *DTo*. 1653; pseudo-DoBoades, *DBal.*]; *fortificació* 'acció de reforçar' [Llull, P. e S. *Intenció*, 347.7], poliorcètic [*DTo.*], *fortificable*, *fortificador*, *fortificament*, *fortificant*, *fortificatiu*.

Força [orígens, 1075, 1107, etc.], del ll. tardà *fōrtia* id. [S. III: Comodià, Fírmicus Maternus, etc.; *ALLG* XII, 287; XIII, 452; *Wiener Sitzungsberichte* CLXXXI, vi, 23], mot que va substituir el ll. *vis* en totes les llengües romàniques d'Occident: «sicut superior scriptum est, sí o tenré --- gradiente animo, sinés *forza*», doc. de Gósol, a. 1107 (PPujol, *DocsVgÜrg.*, 2.9); «podets vós pensar que aquesta veu que hoyats és buyda e no ha la *força* que la veu significa», id. (*Merav.*, Ag. I, 210); «ingratiut sol corrompre los nirvis e *força* del regna, per tal car cascú ha perea de servir als qui obliden los serveys», JoMartorell (Ag. II, 164).

S'hi formen locucions prepositives: «lo ceg --- com él comenà N. Seínor a clamar, a *forza* de cels qui manaven calar <'a desgrat de, contra llur voluntat'>», N. Seínor li ac mercé», *Homilies* (f° 4r19; de nou 4v10, 4v11); mateixa locució prepositiva en Llull: «mort és ton fill: tu est occasió de sa mort, con, a *força* de sa mare, lo amenest en est boscatge» (*Blanq.*, *NCl.* I, 245.26); o bé *per força de*: «hagué a tornar *per força* de temps a Terragona», Jaume I (Ag., 154).

Altrament *per força* resta per sempre com a locució adverbial per a 'involuntàriament': «per amor vel *per força*», Guardialada, a. 1075 (MiretS, *Més antic text*, p. 8); «a la fi lo afligit Rey hagué de exir, *per força*, de Londres, per la gran fam que-y havia», JoMartorell (Ag. I, 23), o bé 'inevitablement': «posat cas que los moros fossen molts més que no són, *per força* han de venir per lo pla», id. (I, 24). Locucions més modernes, anàlogues: *amb força* 'enèrgicament': «aquestos, aquestos ho han vist --- interposà, *ab força*, si bé més calmada, la Toneta», Noller (*Pap.*, 179); «sols a còpia de ventoses, mostasses y excitants *de gran força* lograren desanudar-li el cor», id. (id., 179), 'mol enèrgic'; o a la inversa: «Ou l'hèroe, y dels dits l'arma veu esmunyí, y, sens *força*, / sentí de fret sos ossos gelar-se y escruixir; / vell arbre que veu caure les branques y l'escorça, / al bes del mateix ayre que'l feya un temps florir», *Atl.*, 284.

D'altra banda es formaren ben aviat importants accs. translaticies. 'Contingent de tropes': «Quatre-cents hòmens a caval e a peu, la major *força* dels hòmens de València», Jaume I (Ag., 299); d'on ve probablement l'expressió *la major força* 'la major part' que veig en 4 docs. ross. de 1369 (*InuLC* s. v. *trebol*,

veg. *TRESPOL*).

I particularment en el significat 'ciutadella, fort, fortalesa', ja en les *VidesR*: «éls fugiren per los mon<t>s e per les *forsses*», f° 98r1; «fom a Montsó, e vengren-nos --- hòmens de Tamarit, e una *força* que havia bastida P. Maça, fiyl d'En A. de les Celles, que era prop Montsó, faem-la-ls combatre, e preserem-la, e faem-la enderrocar», Jaume I (Ag., 416); amb aquest significat el mot restà però amb tendència a fixar-se com a genèric toponímic o com a NL: la més cèlebre és *La Força* o ciutadella de Girona, encara famosa i viva en la toponímia urbana; en el Ross.: carrer de *La Força* dins el poble de Jóc; del Castell de Torrelles de la Salanca se'n diu encara localment *la fòrsa*; *La Força* és el nom vulgar, popular en el Vallès, del poble de Sant Pere de Vilamajor; *La Força* grandiós pany de cinglera, avançat a manera de baluard gegantesc, dels Cingles de Tavertet en direcció a Sau (no *La Fossa* com posen algunes obres geogràfiques).

Vindrà probt. d'aquí el terme que usen els mariners de Cullera per a roques submarines; descrivint-me el fons de la mar: «les roques que trobem mar endins les nomenen *fòrses*»; en un fons de 4 bracs 1/2 entre la Penya del Moro i la Gola del Xúquer hi ha *la Forçeta* (1962):⁶ més que una comparació amb un baluard submergit és concebible que quan el que sondeja no sent fang ni sorra tova en el fons, vagi dir que «hi troba *força*» i que d'ací nasqués aquest nom comparatiu.

En fi el cat. *força* (igual que *force* en francès familiar, allà un poc antiquat) ha estat transformat en un adverbi [Belv., etc.], també sovint aplicat com a adjectiu, com ho porta ja Lacav. (p. 502a31ss.): «*força diner, força blat, força amics* = *molts amics*, etc.»; així segueix essent ben usat en el cat. central i figura en escr. Renaix.: «éram *força* pobres, mes també *força* bons cristians per a no sentir-nos de tota la desgràcia d'ésser-ho», «l'endemà lo sol era *força* alt que encara ningú m'havia despertat», J. Riera i Bertran (*Hist. d'un pagès*, *J. Fl.* 1869, 150, 162); també com a adverbi modificador de verbs: «m'agrada *força*» «pensa-hi *força*, estima'm *força*»; passa a aplicar-se com a adverbi intensiu d'adjectius, com ja en Lacav., o d'adverbis («treballa *força* bé»), o modifica substantius: «no hi ha vida millor que la d'aquells dos: tenen *força* feyna y may acaben l'alegria» (A. Careta i Vidal, *Brosta*, 145), particularment plurals («porta'm *força* llibres»), paper aquest en el qual —si bé només en llenguatge familiar o expressiu— es pot usar com a adjectiu plural («*forces records*»; «que reposi --- y *forsses* costelles!», Pons i Mass., *L'Auca de la Pepa*, 50), possiblement pronominalitzat («en veïem *forces*»).

No sé que s'usi fora del Princ. (Mall. no, car TFor-teza, *Gram.*, p. 372, diu que és «català»), si no és a Menorca («adv. multum, valde», Febr. Card.) i en ross.: «formatges --- ne podem pas fer *força*, perquè no podem tenir prou cabres» a Conflent (Jújols, 1959); «—bon greix que us donin —va desitjar el pobre. —En mateu *forces*?», Ant. Cayrol (*Cont. Cerd.*, 82). *Forçar* [S. XIII], derivat comú a totes les llengües